

ANDERS CHYDENIUS — MONTESQUIEUN IHAILIJA

Kimmo Sarje*

1. Johdanto

1700-luvulla historiankirjoituksessa alettiin kiinnittää suurempaa huomiota rationaalisiin selityksiin; pyrittiin määrittämään historiallisten tapahtumien lainalaisuus ja syysuhteet. Uuden historiallisen katsomustavan herätteet olivat ainakin välillisesti seuraamusta luonnontieteiden alalla tapahtuneista mullistuksista. Kuriositeettien kuvailu ja annaalimainen historiankirjoitus eivät enää vastanneet ajan vaatimuksia. *Montesquieu*, jolla oli vaikutusta myös Ruotsi-Suomessa,¹ oli tämän uuden suuntauksen tärkeitä edustajia. Hän esitti vuonna 1734 ilmestyneessä tutkimuksessaan *Considérations sur les causes de la Grandeur et de la Décadence des Romains* eli *Mietteitä roomalaisten suuruuden ja rappion syistä* maailmanhistoriallisen kokonaisuuden kehityskaaren siihen liittyvine syysuhteineen.

Yleisesti ottaen Montesquieun *Considérations* ei ole yhtä tunnettu kuin 1721 ilmestynyt *Lettres Persanes* ja 1748 ilmestynyt *L'Esprit des Lois*. Kuitenkin *Considérations* ruotsinnettiin Olaf von Dalinin toimesta jo vuonna 1755. Vaikka *Tankar öfwer orsakerne til de Romers wälde och fall* julkaistiinkin Montesquieun kuolinvuotena, ei kirjailijan poismeno liene teon motiivi. Keskeinen syy teoksen ruotsalaisen laitoksen julkaisemiseen saattoi olla kansallisen itseymmärryksen lisääminen.

* VTK, os. Mäkelänkatu 22 A 19, 00550 Helsinki 55, puh. 736172.

Olihan suurvalta-Ruotsin murtuminen vielä tuoreessa muistissa. Ohimennen tutkimuksessaan Montesquieun myös välittömästi viittaa suurvalta-Ruotsiin. »Olemme nähneet», hän kirjoittaa, »että Ruotsin maavoimat ovat lähes kahden vuosisadan ajan lyöneet tanskalaiset joukot. Puuttumatta noiden kahden kansakunnan rohkeuteen tai sotaonneen on varmaa, että Tanskan sotilas- tai siviilihallituksessa on sisäinen pahe, joka on aiheuttanut seuraamuksen — ja uskon että se on helposti löydettävissä.»² Lisäksi teoksen ruotsintaminen ilmentää Ranskan ja Ruotsin välistä läheisiä kulttuurisuhteita erityisesti hovien kesken. Ruotsintaja *von Dalin*,³ joka oli aikansa huomattavimpia satiirikkoja ja yksi *Kustaa III:n* kotiopettajista, oli aiemmin toiminut diplomaattina Pariisissa.

2. Montesquieun menetelmän yleispiirteitä

Montesquieu pyrkii paljastamaan Rooman suuruuden ja rappion syyt. Suuruudella (*grandeur*) hän tarkoittaa suuren vallan ja alueen lisäksi kansan moraalialta: roomalaisten voima johdetaan heidän hyveistään. Rappautumisella tai häviöllä (*décadence*) hän tarkoittaa vastaavasti voimattomuutta sekä fyysisessä että moraaliossa mielessä.

Teoksensa XVIII luvussa Montesquieu ilmaisee ydinmuodossa käsityksensä historiasta ja sen lainomaisuudesta:

»Sattuma ei hallitse maailmaa... Kysy-
kää roomalaisilta, jotka nauttivat peräkkäi-
sen sarjan voittoja, kun heidän hallituksen-
sa noudatti tiettyä politiikkaa. He kärsivät
katkeamattoman sarjan takaiskuja hallituk-
sen omaksuttua toisenlaisen linjan. On ole-
massa yleisiä syitä, sekä moraalisia että fy-
ysisiä, jotka vaikuttavat jokaisessa monar-
kiassa, jotka syyt synnyttävät, ylläpitävät
tai raunioittavat sen. Kaikki tapahtumat
ovat näiden syiden alaisia. Jos huono tais-
teluonni, joka on yksittäinen syy, raunioit-
taa valtion, niin on olemassa jokin yleinen
syy, joka synnytti tilanteen, jossa valtio
saattoi tuhoutua yksittäisen taistelutappion
tähtien.»

(Montesquieu, 1968, s. 169)

Montesquieu siis pyrkii hahmottamaan
tutkimuskohteestaan yleisen fundamen-
taalisen lainalaisuuden, jonka aiheuttavat
moraaliset ja fyysiset syyt. Sattumalle hän
ei suo selittävää merkitystä, vaan »pää-
trendi toteutuu yksittäisten tapahtumien
kautta» (Montesquieu, 1968, s. 169).

Lisäksi Montesquieu tarkastelee Rooman
imperiumia »luonnollisena» oliona, jolla
on oma kehityskaarensa: alku, kukoistus
ja rappeutuminen. »Tässä sanalla sanoen
on Rooman historia», kirjoittaa Montes-
quieu, »noudattamalla alkuperäisiä mak-
siimejaan he valloittivat muut kansat.
Tuon menestyksen jälkeen heidän tasaval-
taansa ei voitu enää ylläpitää. Oli välttä-
mätöntä muuntaa hallitsemisen muotoa.
Heidän uusia maksimejaan vastakohtana
niille, joilla he aloittivat, sovellettiin
uuteen hallitusmuotoon. Tämä aiheutti
Rooman häviön» (Montesquieu, 1968, s.
169). M. Richterin mukaan Montesquieu
pyräisi tällä ilmaisemaan sitä, että Roo-
man häviön syyt sisältyisivät niihin kei-
noihin, joilla suuruus saavutettiin.⁴ Toisin
sanoen Rooman hyökkäävä ja väkivaltai-
nen järjestelmä sisälsi kansalaisotien sie-
menen.

Moraalisilla syillä fyysisten vastakohta-
na Montesquieu näyttää tarkoittavan ih-

misten ajatus- ja käytöstapoja sekä yh-
teiskunnallisia institutioita. Moraali ta-
vanomaisessa mielessä on hänelle vain osa
käsitteen merkitystä. Hän tutkii tarkkaan
sosiaalisten, taloudellisten, intellektuaalisten,
uskonnollisten yms. tekijöiden vaiku-
tusta ja usein juuri Rooman poliittisen
järjestelmän kannalta. Roomalaisten suu-
ruus ajoittuu Montesquieun mukaan
Pompeijuksen hallituskauteen, mutta jo
tuolloin oli sisäinen korruptio edennyt pit-
källe. Hän siis pyrkii erottamaan Rooman
näennäisen ja todellisen suuruuden. Pelk-
kä koko tai edes jatkuvat valloitukset eivät
riitä ilmaisemaan imperiumin todellista
voimaa. Vaikka Montesquieu keskittyykin
moraalisiin syihin, kiinnittää hän lisäksi
huomiota sellaisiin fyysisiin syihin kuten
esimerkiksi ilmasto ja muu maanteteelli-
nen ympäristö.

Montesquieun historiankäsitystä voisi
luonnehtia kollektivistiseksi siinä mieles-
sä, että hänen mukaansa pikemminkin his-
torialliset tilanteet synnyttävät suurmie-
het kuin päinvastoin. Kansalaisotia Mon-
tesquieu pitää hyvinä esimerkkinä suur-
miehiä luovista historiallisista tilanteista,
sillä näiden sotien sekasortoisissa pyörteis-
sä kyvykkäät astuvat johtoon ja jokainen
löytää paikkansa ja arvonsa. Sen sijaan
muina aikoina ihmiset saavat yhteiskun-
nallisen asemansa usein väärin perustein.
»Englanti ei ole koskaan ollut niin kun-
nioitettu kuin Cromwellin aikana», hän
kirjoittaa (Montesquieu, 1968, s. 107).

Vuosina 1728—1731 Montesquieu teki
matkan Itävaltaan, Unkariin, Italiaan,
Saksaan, Hollantiin ja Englantiin. Hänen
pyrkimyksensä oli systemaattisten valti-
ollisten ja yhteiskunnallisten tietojen
kokoaminen. Hän perehtyi kunkin maan
teollisuuteen, kauppaan, maanviljelykseen,
merenkulkuun, terveydenhoitoon, raha-
asioihin, sotajärjestelmiin sekä tieteisiin ja
taiteisiin. *Considérations* ja *L'Esprit des*

Lois -teoksissaan Montesquieu sitten julkaisi matkakokemuksensa.

L'Esprit des Lois, jonka yhdeksi luvuksi Rooman valtakuntaa koskeva tutkimus oli alunperin tarkoitettu, pyrkii tarkastelemaan kaikkien yhteiskuntien lainomaisuuksia. Teokselle ei ole ominaista määrittävyys, täydelleen toteutettu katsomustapa, vaan nerokkaat pienet erikoistutkimukset ja lukemattomat havainnot. *Considérations* -teoksessa on monia älykkäitä sosiologishistoriallisia oivalluksia ja yleistyksiä. Montesquieu esimerkiksi väittää, että »yhteiskuntien syntyessä tasavaltojen johtajat luovat institutiot; myöhemmin institutiot muotoutuvat tasavaltojen johtajiksi» (Montesquieu, 1968, s. 25).

Montesquieun mukaan tuli kunkin yhteiskunnan lakien soveltua sen erikoisolosuhteisiin kuten maan muotoon, suuruuteen, ilmastoon, maaperän laatuun, maantieteelliseen asemaan, kansan elintapaan, uskontoon ja varallisuuteen. Tämä Montesquieun käsitys oli vastakkainen aikaisemmalle pyrkimykselle määrättyihin yhtäläisiin ja yleispäteviin muotoihin,⁵ joiden tuli soveltua sellaisinaan kaikkialla. Talousopissakin voimme 1700-luvulla havaita samankaltaisia ajatuksia: lainalaisuuden korostamista, yksityisten ilmiöiden tarkastelemista kokonaisuuksien osina ja ennen kaikkea pyrkimystä soveltaa talouselämää paikallisten olosuhteiden tarjoamien mahdollisuuksien mukaan. Montesquieun suurta huomiota saanutta oppia ilmaston vaikutuksesta vastasi samankaltainen käsitys talousopissakin. Esimerkiksi Kalm kiinnitti huomiota ilmaston vaikutukseen yksityisenkin talouden alalla ja Gadd tarkasteli Ruotsin tiedeakatemiassa pitämässään puheessa *Tal om finska klimatet* vuonna 1761 maamme taloudellisia mahdollisuuksia ensisijassa ilmaston kannalta.⁶

3. Montesquieun vaikutus Chydeniuksen katsomuksiin

Voitaneekin pitää varmana, että Chydenius tunsikin Montesquieun teoksen ruotsinnoksen *Tankar öfwer orsakerna til de Romers wälde och fall*, sillä tietyissä kirjoituksissaan Chydenius suorastaan referoi teoksen tematiikkaa sekä lisäksi esittää joitakin välittömiä lainauksia siitä. Selvimmin Montesquieun vaikutus on havaittavissa Chydeniuksen kirjoituksissa *Svar på den af Kgl. Wetenskaps Akademien förestälta Frågan: Hwad kan wara orskaken, at sådan myckenhet Swenskt folk årligen flytter utur Landet? och genom hwad Författningar det kan bäst förekommas?* (1765) sekä *källan til Rikets Wan-Magt* (1765). Chydenius ihailee paljon ranskalaista mestariaan, ja on myös selvää, että hän on omaksunut tältä uusia puolia yhteiskuntakritiikkiinsä.⁷

3.1. Tutkimusmenetelmä

Montesquieun tapaan Chydenius tarkastelee tutkimuskohdettaan usein moraalisten ja fyysisten syiden kannalta vaikkahan ei näitä termejä käytäkään.⁸ Esimerkiksi fyysisiä syitä Chydenius arvioi maastamuuttoa koskevassa artikkelissaan seuraavasti:

»Ruotsin ilmanala, jota etelämaalaiset pitävät kovana, ei kuitenkaan ainoastaan tottumuksesta, niin kuin Seneca arveli, ole meille siedettävä, vaan vapauttaa myös asukkaat monesta tarttuvasta tudista, joiden alaisia muut ovat, tekee kansan hedelmälliseksi ja karaisee lasten luonnon pienestä pitäen. Kansaa tuhoava rutto ei ole nyt viiteenkymmeneen vuoteen käynyt pohjolassamme; kulkutaudit liikkuvat harvoin ja ovat silloinkin siedettävät.»⁹

Tästä Chydenius jatkaa puhdasoppisen montesquieuläisesti erittelemällä moraalili-

sia syitä; sotia, tieteitä, ammatteja ja ta-
loutta:

»Laskemme viidettäkympenettä vuotta siitä, kun Ruotsi pääsi ankaran naapurin hävityksistä, ja vaikka me sen jälkeen kahdesti olemme asettuneet rintamaan, raskaitakin uhreja kantaen, ei kuitenkaan niiden luku, jotka kumpanakin kertana ovat kaatuneet vihollisen kalvasta, ole kovin suuri (...) Hyödylliset tieteet ovat nauttineet suojaa, saavuttaneet arvoa (...) Ammatteja on meillä edistetty käyttämällä runsaasti rahaa ja väkeä, ja työpajojen luku on huomattavasti kasvanut. Me näemme sanomalehdissä mainittavan, että paljon on uusia peltoja ja niittyjä maassamme raivattu.»
(Chydenius, 1929, s. 16)

Huolimatta että useat tärkeät yhteiskunnalliset ja luonnon olosuhteet ovat Ruotsissa erinomaiset, ja väki vain muutttaa maasta, on ongelma, jonka Chydenius haluaisi ratkaista. Lisäksi hän huomauttaa, että sellaisetkin moraaliset tekijät kuin »lait ovat kyllä koettaneet vastustaa tätä» (maastamuuttoa KS), ja että »esivallan huolenpito ulottuu kaikille valtakunnan rajoille pitääkseen ne vartioituina; mutta sittenkin käy vaikeaksi pitää ketään vangittuna ilman kahleita ja lukkoa» (Chydenius, 1929, s. 16).

Maastamuuttoa-ongelman ratkaisemiseksi käyttämäänsä menetelmää Chydenius selvittää seuraavasti:

»Halutessamme tietää jonkin asian oikean syyn, ei suinkaan ole kylliksi siinä, että pysähdymme keinoihin, jotka ovat aina lähimpänä aiheena joihinkin tekoihin, vaan meidän tulee käydä itse lähteeseen asti, mistä se johtuu, harkiten pysähtyä sen ääreen ja hätköimättä ja ennakkoluuloitta huomata, kuinka suuriksi ne purot voivat kerran tulla, jotka sieltä johtavat vetensä. (...) Punnitsemme siis ensinnä yleisesti kysymystä, miksi kaikki muutot tapahtuvat, ja perusteilla, jotka on otettu osaksi yksityisistä talouksista, osaksi myös vanhempien ja uudempien aikojen historiasta, saatamme tämän syyn täyteen valoon.»

(Chydenius, 1929, s. 17—18)

Yllä esitetty Chydeniuksen Montesquieu-vaikutteinen historialliseksi ja geneettiseksi luonnehdittavissa oleva menetelmä moraalisine ja fyysisine syineen ei uskoakseni voi perustua vain *Considérations* -teoksen tuntemukseen, vaan se ilmeisesti edellyttää lisäksi *L'Esprit des Lois* -teoksen keskeisimpien ideoiden hallintaa. Niihin Chydenius on voinut tutustua erilaisten aikakauslehtien sekä erityisesti oppi-isänsä *Anders Nordencranzin* kirjoitusten kautta.

3.2. Sodat, vapaus ja valta

»Saadakseen kansalaisia, vaimoja ja maata Romulus ja hänen seuraajansa kävivät melkein aina sotaa naapureittensa kanssa», kirjoittaa Montesquieu *Considérations* -teoksessaan, jonka tematiikkaan Chydeniuksen maastamuuttoa koskevan pamfletin pykälät 5 ja 6 hyvin läheisesti liittyvät (Montesquieu, 1968, s. 24). Montesquieun mukaan sodat olivat Rooman suuruuden olennaisimpia syitä. Chydeniuksen asenne sotiin ilmentänee kriittistä tulkintaa:

»Koko vapautensa ajan Rooma oli kyllä kietoutuneena verisiin sotiin ulkopuolellaan ja ristiriitaisuuksiin omassa keskuudessaan, mutta en tosiaan näe mitään muuta syytä kuin vapauden, joka niinkin kauan olisi saanut tasavallan yhtä hyvin kasvamaan, ja olen sitä mieltä, että orjuus myöskin oli sen häviö. Sodassa kaatui useimpina vuosina monta tuhatta roomalaista, mutta vapaus korvasi monin verroin tämän tappion.»
(Chydenius, 1929, s. 26)

Lainauksessa asetetut ongelmat »keskinäisistä ristiriitaisuuksista vapaassa tasavallassa» ovat sopusoinnussa Montesquieun »yleisen säännön» kanssa, jonka mukaan »milloin tahansa näemme jokaisen levollisena yhteiskunnassa, joka kut-

suu itseään tasavallaksi, voimme olla varmoja, että siellä ei ole vapautta (...) liitto poliittisessa ruumiissa on monimielinen seikka. Todellinen harmonia on liitossa, missä kaikki osapuolet vaikka ilmenisivät vastakkaisinakin, työskentelevät yhteiseksi hyväksi» (Montesquieu, 1968, s. 93—94). Näin siis Montesquieu muotoilee politiikan »näkyttömän käden» ideaa. Chydenius jatkaa ongelman tarkastelua:

»Alituiset kansan ja neuvoskunnan (se-naatin), edellisen tuomioistuimen (Tribunus plebis) ja pormestarien (konsulien) väliset kahnaukset näyttivät uhkaavan valtiolle perikatoa, mutta merkillistä on, että se tämän kaiken kestäessä yhä vaurastui. Kansa tunsii silloin vielä voimansa ja taisteli vapauden puolesta. Neuvoskunta kyllä toisinaan sitä loukkasi, mutta kun sorto kävi liian törkeäksi, niin rahvas puri suitsiaan ja ravisteli ratsastajiaan.

Kuitenkin tasavalta menestyy hyvin, sanoin, niin kauan kuin kilpailua oli neuvoskunnan ja kansan välillä; sillä jälkimmäinen kykeni silloin vielä hillitsemään tyranniutta, ja kansakunta oli jotenkin tyytyväinen oloihinsa, vaikka turmelluksen siemen jo silloin iti sen povessa.»

(Chydenius, 1929, s. 27)

Chydenius itse asiassa esittää mehevän tiivistelmän Montesquieun *Considérations*-teoksen useista keskeisistä teemoista. Uusina aiheina mukaan tulivat »turmeluksen» ja »tyrannian» tuomitseminen sekä katsomus, että valtaa tulee useiden käyttää. Montesquieu huomauttaa, että »sinä lyhyenä aikana mitä decemvirien tyrannia kesti, näemme selvästi missä määrin roomalaisten valta oli riippuvainen sen vapaudesta», ja että »valtio näytti kadottavan sitä kirvoittavan sielunsa» (Montesquieu, 1968, s. 29).

Montesquieu tarkastelee vallanjakoa teoksessaan yksityiskohtaisemmin: »Roomassa lait olivat viisaasti jakaneet julkisen vallan suuren hallintomiesjoukon kesken, jotka tukivat, estivät ja arvioivat

toisiaan. Heillä kaikilla oli vain rajoitettu valta, koska jokainen kansalainen oli pätevä tehtäviin ja kansa — nähden useiden henkilöiden toisensa jälkeen hoitavan tehtäviä — ei tutustunut kehenkään erityisesti.» (Montesquieu, 1968, s. 103). Chydenius näyttää ajattelevan varsin samalla tavoin:

»(...) on parempi, että vapaa kansa uskoo asiansa monen kuin harvojen käsiin. Jota lukuisemmat hallitsevat ovat, sitä paremmin he edustavat yhteiskuntaa, sitä työläämmiin he ovat johdettavissa yhteisten etujen uomaan, sitä vähemmän uhkauksilla vaiennettavissa, sitä vaikeammin lahjottavissa. Jos ne ovat harvat ja sellaisia, joista useimmilla on toivo vielä useilla valtiopäivillä olla osallisena vallasta, ovat sellaiset asetukset luonnollisena seurauksena, jotka supistavat heidän lukumääränsä ja samassa suhteessa lisäävät heidän valtaansa ja vapauttavat heidät kaikesta vastuusta. Mutta kuka on, joka ei tiedä, ettei ainoastaan valtuutettujen, vaan myöskin heidän valtuuttajiensa vapaus muodosta vapaata ja onnellista yhteiskuntaa.»

(Chydenius, 1929, s. 79)

Toisessa yhteydessä Chydenius esittää yhteiskunnallisen vallan tasapainoa koskevan yleistyksen: »Valtakunta on tässä vaa'an kaltainen. Jos yhden tai useamman vapaus nousee liian korkealle toisessa vaa'kakupissa, niin se ei voi toisin tapahtua kuin vaivuttamalla toiset liian syvälle orjuuteen.» (Chydenius, 1929, s. 59). Ei edes kansan vapaus saata ylittää kaikkia normeja. Tästä ovat Chydenius ja Montesquieu joissain suhteessa yhtä mieltä. Montesquieun mukaan Pompeijuksen aikana »kansan avulla voimakkaimmat miehet hankkivat itselleen ylimääräisiä nimityksiä, mikä tuhosi kansan ja virkamiehistön vallan, ja ajoi kaikki suuret asiat yhden tai harvojen käsiin» (Montesquieu, 1968, s. 103). Montesquieu ilmeisesti kuitenkin tarkoittaa tässä yhteydessä kansan joukoista kohonneita yksinvaltiaita eli tyrann-

neja. Chydenius taas tuomitsee Kartagon kaupungin kansaan perustuvan vallan sillä perusteella, että se on muulle valtakunnalle vahingollinen. Saattaa olla, että hän esittää tässä yhteydessä symbolisen Tukholman kritiikin:

»Niin käytetään valtaa vapaissa yhteiskunnissa väärin muutamien voitoksi ja hyvinvoinniksi ja toisten kansalaisten sortamiseksi. Kartagon tasavalta oli vapaa, vaan sitä hallitsivat valtiat, jotka vuosittain asetettiin kansan tahdon mukaan. Mutta mikä kansa se oli? Kansan muodostivat tuon äärettömän kauppakaupungin asukkaat, jotka pitivät kaikkia muita maakuntia mehiläisparvina ja omaa kaupunkiaan kennona, mihin heidän täytyi koota kaikki hunajansa.»

(Chydenius, 1929, s. 25)

3.3. Rikkaus ja korruptio

Montesquieu ja Chydenius ovat yhtä mieltä siitä, että rikkaus turmelee. Hiukan mukailtuna Montesquieun laki kuuluu, että »lähes kaikkien maailman valtioiden kohtalona on ollut kohota liian nopeasti köyhyydestä rikkauteen ja rikkaudesta turmellukseen» (Montesquieu, 1968, s. 29). Toisessa yhteydessä hän toteaa, että »koska Kartago oli rikastunut Roomaa nopeammin, oli se myös korruptoitunut varhemmin» (Montesquieu, 1968, s. 44). Vastaavasti molemmat ovat sitä mieltä, että tasaisesti jakautuneet rikkaudet ovat valtakunnan turva. »Ennen korruptiota pääosa valtion tuloista jaettiin sotilaiden eli maanviljelijöiden kesken», huomauttaa Montesquieu (Montesquieu, 1968, s. 40). Chydenius taas arvioi rikkauksien vaikutuksia seuraavasti:

»Silloin ei ollut roomalaisille tietämätöntä, että suuret omaisuudet eräiden henkilöiden käsissä olivat vapaudelle vaaralliset (...) Jokaisen vapaan valtion, joka ei

tarkoin ja huolellisesti ota vaaria tästä sisäisestä vihollisesta, täytyy ilman sotaa, ruttoa ja katovuosiakin yhtä varmasti kukistua kuin kellon koneiston täytyy pysähtyä, kun ponnistin on katkennut, vaikkapa kuinkakin usein panisi heilurin liikkeelle. Tästä saattaa nähdä, kuinka on mahdollista, että suurin kansallinen voitto kaupassa ja liikkeessä voi muutamien harvojen käsiin joutuessaan olla valtakunnalle paljoa vahingollisempi, kuin milloin se sodassa menettää kokonaisen maakunnan (...) Jota yksinkertaisemmin jokin kansakunta on seurannut luontoa sitä varakkaammaksi ja lukuisammaksi se on tullut, sitä tasaisemmin ovat rikkaudet sen keskuudessa jakautuneet ja sitä onnellisempi on sen hallitustapa, mutta päinvastoin, jota mutkikkaammaksi on saatettu kauppa ja elinkeinot sitä huonompi ja onnettomampi on valtio.»

(Chydenius, 1929, s. 138)

Vastaavasti kuin Montesquieu puhuu »sisäisestä paheesta» Chydenius käyttää »sisäisen vihollisen» käsitettä. Se on valtakunnan kohtalonkysymys, ja sitä vastaan on tehokkaasti kamppailtava. Rikkauksien suhteen Chydeniuksen kanta on Montesquieun kantaa eritellympi. Chydenius painottaa enemmän sitä, että rikkaus epätaisisesti jakautuneena on yhteiskunnalle haitallista.

Myös virkamieskunnan hyveistä Montesquieu ja Chydenius ajattelevat varsin samankaltaisesti. »Roomassa julkiset virat saavutettiin vain hyveellä, ja ne eivät tuottaneet mitään muuta hyötyä kuin kunniaa ja ansioita uusia tehtäviä varten, kun taas Kartagossa virat olivat ostettavissa ja kaikista palveluksista yleisön täytyi maksaa», kirjoittaa Montesquieu (Montesquieu, 1968, s. 44). Vastaavasti Chydenius määrittelee kantansa korostaen vielä opillisen pätevyyden kriteeriä ensisijaisena virkapaikkoja täytettäessä:

»Oppi, kokemus ja hyve ovat virkamiesten parhaat ominaisuudet; missä niitä on, siellä kansa virkistyy, niin kuin kuihtunut kasvi leppoisasta iltasateesta. Onnelliset ne

seudut, minne tämä sade ulottuu! (...) Eitollojen tule saada etusijaa ja polkea älyä ja oppia jalkoihinsa ja tehdä lukeneisuutta pilkan esineeksi: se on kysynyt omistajaltaan monta valvottua yötä, paljon huolta (sillä aikaa, kun nuo toiset ovat tyydyttäneet himojaan laiskuudessa, turhissa ajanvietoissa ja aistillisissa huvituksissa), ja ilman heitä isänmaa vaipuu lyhyessä ajassa kauheaan tietämättömyyden pimeyteen.» (Chydenius, 1929, s. 47 ja 68)

3.4. Ihmisluonto ja historian lait

Historiallisten lainalaisuuksien perustana Montesquieu pitää usein muuttumatonta ihmisluontoa: »... aiheet, jotka tuottavat suuria muutoksia ovat erilaisia, mutta koska ihmisillä on samat intohimot (passions KS) kaikkina aikoina, syyt ovat aina samat» (Montesquieu, 1968, s. 26). Montesquieun mukaan ihmisluontoon kuuluu ikuisena ominaisuutena esimerkiksi vallanhalu, joka aktualisoituu aina edellytysten ollessa olemassa: »Lopulta tasavalta murskattiin. Emme saa syyttää tiettyjen yksilöiden kunnianhimoa, meidän täytyy syyttää ihmistä — olentoa, jonka vallanhalu kasvaa sitä mukaan mitä enemmän hänellä on valtaa, ja joka toivoo saavansa kaiken vain siksi, että hänellä on jo paljon» (Montesquieu, 1968, s. 107–108).

Artikkelissaan *Den Nationella Winsten* (§ 27) Chydenius esittää suoran lainauksen Montesquieun *Considérations* -teoksesta:

»'Jos Caesar ja Pompeijus', sanoo Montesquieu, 'olisivat ajatelleet niin kuin Cato, niin olisivat kai toiset sitävastoin ajatelleet niin kuin Caesar ja Pompeijus'. Ja toisessa paikassa hän sanoo: 'Lahjottaessaan kunnianimiä tietää tarkasti mitä antaa; mutta jos niihin lisää vallan, niin ei koskaan osaa sanoa, kuinka laajalle se voidaan ulottaa.'» (Chydenius, 1929, s. 193)

Lainauksen ensimmäinen osa on Montesquieun teoksen XI luvussa (Montes-

quieu, 1968, s. 108). Koko lainauksen sisällönä on tiivistetyssä muodossa ilmaistuna Montesquieun kollektivistinen historiankäsitys sekä oppi ihmisluonnosta, jota liikuttaa vallanhalu. Toisin sanoen jos Caesar ja Pompeijus eivät olisi pyrkineet yksinvaltiuteen niin siihen olisivat pyrkineet jotkut muut.

Kiinnostavaa on se, että Chydenius on tarkasti ymmärtänyt lainauksen sisällön. Sillä siis ei ole koristeellista funktiota hänen kirjoituksessaan. Chydenius käyttää sitä arvostellessaan tuoteplakaatin pohjalta syntynyttä keinottelua. Hän toteaa:

»Kauppavapaus hävitettiin näin, enkä tiedä, onko oikeus syyttää vain henkilöitä. Asia oli sillä kannalla, että vapaus oli menetettävä.»

(Chydenius, 1929, s. 193)

Toisin sanoen Chydeniuksen yhteiskunta- ja historiankäsitys nojaa oppiin egoistisesta ihmisestä. Jos siis yhteiskunnalliset olosuhteet ovat sen kaltaiset, että ne mahdollistavat edun tavoittelun muiden kustannuksella, niin silloin näin myös lainomaisesti tapahtuu. Eikä asiantilasta Chydeniuksen mukaan tule niinkään syyttää yksilöitä vaan olosuhteita. Tuoteplakaatihan oli tukahduttanut voitonpyyntiä tasoittavan voiman: kilpailun.

Montesquieun tarkastelun keskuksena on poliittinen yhteisö, kun taas Chydenius keskittyy taloudellisiin kysymyksiin. Näin myös Montesquieun liikkeellepaneva voima, vallanhalu, ilmenee Chydeniuksella rahanhimonana:

»Kullakin on ikimuistoista ajoista ollut kummallinen, ihmisten mielettömyyden kautta hankittu herruus heidän tekoihinsa nähden. Tuskin mikään veriside on ollut niin luja, mikään oikeus niin kouraantuntuva ja mikään valta niin ehdoton, ettei niitä joskus olisi häikäissyt sen loisto.»

(Chydenius, 1929, s. 30)

4. Yhteenvedo

Voitanee liioittelematta sanoa, että Chydenius pitää Montesquieuta yhtenä esikuvanaan. Chydenius on omaksunut ensisijaisesti Montesquieun *Considérations*-teoksen välityksellä keskeisiä aineksia yhteiskuntakritiikkinsä menetelmään. Hän arvioi yhteiskuntaa fyysisten ja moraalisten syiden kannalta, ja pyrkii löytämään ongelmien perussyyn, genesiksen. Samoin Chydenius pyrkii valottamaan yhteiskunnan ja historian kehitystä lainomaisesti, ja pitää tärkeänä oletuksena oppia itsekkäästä ihmisluonnosta. Näin historia ei ilmennä yksilöiden mielivaltaa, vaan suurelta osalta se on ihmisluonnon peruslainomaisuuksien toteutumista. Edelleen Chydeniuksen moralistinen, turmelluksen eli korruption ja tyrannian tuomitseva kritiikki on paljolti samankaltaista kuin Montesquieun.

Chydeniuksen ja Montesquieun käsitykset ovat lähes samat monissa oleellisissa ja selvästi yksilöitävissä yhteiskunnallisissa kysymyksissä kuten esimerkiksi vapauden ja tietynlaisen tasavallan toisiinsa kioutumisesta terveessä yhteiskunnassa, vallanjaon ja hyveellisen virkamieskunnan korostamisesta sekä yhteiskunnan sisäisen vihollisen ja kohtuuttomien rikkauksien tuomitsemisesta.

Chydeniuksen ja Montesquieun katso-
mustapaa erottaa lähinnä se, että Chydenius keskittyy taloudellisiin ja Montesquieun poliittisiin kysymyksiin.

VIITTEET

¹ Blanck, A: *Den nordiska renässansens i sjuttonhundratalets litteratur*, Stockholm 1911, s. 1—5.

² Montesquieu, Charles de Secondant: *Considerations on the causes of the greatness of the Romans and their decline*, toim. D. Lowenthal, Ithaca 1968, s. 169.

³ Chydenius lainaa von Dalinin lyriikkaa *Kansallinen voitto* -teoksensa lopussa:

Totuus, loistaa sätees hyvät
kautta kovain kivien
Hyveesi on ihmeinen.
Salat ilmi ilmestyvät,
katsees syvät
kaiken näkee palkiten.

⁴ Richter, M: *The Political Theory of Montesquieu*, Cambridge 1977, s. 52.

⁵ Montesquieulla on kuitenkin ollut edeltäjiä. Esimerkiksi Aristoteles, stoalainen Poseidonios, Johannes Pariisilainen (n. 1300) ja Bodin viittasivat maantieteellisten olosuhteiden erilaistuvaan vaikutukseen. Tämä oppi on kuitenkin tullut yleisesti tunnetuksi juuri Montesquieun välityksellä.

⁶ Gadd, P. A: *Tal om finska klimatet och dess fölgder i landets hushållning*, K. Vetenskaps Akad. Inträdestal 1761.

⁷ Yleiskäsityksen Chydeniuksen yhteiskunnallisista katsomuksista saa esimerkiksi artikkelista J. Käkönen: *Anders Chydenius: Kappale suomalaisen politiikan tutkimuksen varhaishistoriaa*, Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitoksen julkaisuja no. 34, Jyväskylä 1978 ja I. Patoluoto & K. Sarje: *Anders Chydeniuksen luonnonoikeudellinen ajattelu ja sen lähteitä*, pro gradu-työ käytännöllisessä filosofiassa, Helsinki 1979. Chydeniuksen ajattelun ruotsalaisia lähteitä olen pyrkinyt valottamaan artikkelissani *Anders Chydeniuksen linneläistä taustaa*, *Tiede & Edistys* 2/79.

⁸ Samantapaisella tarkastelulla oli Ruotsissa jo perinnettä, jota kutsutaan taloudelliseksi rudbeckilaisuudeksi.

⁹ Chydenius, A: *Valitut kirjoitukset*, suom. V. Malinen, Porvoo 1929, s. 15.